
Juridische kaders in de sociale economie: een rechtseconomische doorlichting

De sociale economie hanteert in ons land hoofdzakelijk het vereniging zonder winstoogmerk statuut (vzw) en bestaat traditioneel ook uit (erkende) coöperatieve vennootschappen. In 1995 werd hier ook de vennootschap met sociaal oogmerk (vso) aan toegevoegd. In dit artikel gaan we op zoek naar de relatieve zwaktes en troeven van deze drie voornaamste juridische kaders in de sociale economie in Vlaanderen. We staan eerst stil bij enkele randvoorwaarden voor een geslaagd ontwerp en een succesvolle implementatie van juridische kaders voor de sociale economie. Vervolgens bespreken we bondig de essentiële kenmerken van deze drie kaders.¹ Tot slot maken we een vergelijkende analyse en belichten we hun relatieve troeven en zwaktes ten opzichte van elkaar.

Inleiding

Traditioneel beschikt de sociale economie in Europa over vier juridische pijlers: de vereniging, de coöperatie, de stichting en de mutualiteit (Chavez & Monzón Campos, 2008). In België zijn dit hoofdzakelijk verenigingen zonder winstoogmerk (vzw) en coöperaties (coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (cvba) en coöperatieve vennootschap met onbeperkte aansprakelijkheid (cvoa)) (zie ook Van Opstal & Deraedt, 2010). Gedurende de jongste decennia werden in verschillende Europese landen ook specifieke juridische kaders ontwikkeld voor ondernemingen die een

economische activiteit combineren met een sociaal doel. Zo zag in 1995 in België het statuut van vennootschap met sociaal oogmerk (vso) het levenslicht. Tabel 1 geeft een overzicht van enkele vennootschapsvormen die met dat doel in verschillende Europese landen geïntroduceerd werden.

Ondertussen bleven de klassieke rechtsvormen bestaan en afhankelijk van land tot land maakten ondernemingen uit de sociale economie in meerdere of mindere mate de overstap naar de nieuw ontworpen rechtsvormen.² Zo blijft in Vlaanderen het gebruik van de vennootschap met sociaal oogmerk binnen de sociale economie uiterst beperkt (Van Opstal & Deraedt, 2010).

Analytisch kader

Ondanks het feit dat landen onderling vaak geïnspireerd worden door elkaars wetgeving, zijn er tal van verschillen tussen landen in de mate waarin specifieke juridische kaders voor de sociale economie uiteindelijk ook door de sector gebruikt worden. We kunnen ons dan ook de vraag stellen waarom we deze verschillen vaststellen.

Tabel 1.

Overzicht van nieuwe juridische kaders voor de sociale economie

Land	Juridisch kader	Jaar
Italië	cooperative sociali	1991
België	vennootschap met sociaal oogmerk	1995
Portugal	cooperativa de solidariedade social	1997
Spanje	cooperativa de iniciativa social	1999
Griekenland	koinonikos syneterismos periorismenis eufthinis	1999
Frankrijk	société coopérative d'intérêt collectif	2001
Finland	sosiaalinen yritys	2003
VK	community interest company	2005
Italië	impresa sociale	2006
Zweden	aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning	2006
Polen	spoldzielnia socjalna	2006
Nederland	maatschappelijke onderneming	in ontwerp

We belichten daarom enkele uitdagingen en knelpunten die gepaard gaan met het ontwerp en de implementatie van juridische kaders voor de sociale economie. We onderscheiden daarbij drie aspecten, die tegelijk ook als randvoorwaarden dienen.

Ten eerste spreekt het voor zich dat het intrinsieke ontwerp van een rechtsvorm moet aansluiten bij de karakteristieke kenmerken van de sociale economie. Vervolgens moet een rechtsvorm ook over voldoende aantrekkingskracht beschikken om gebruikt te worden door de sector. Tot slot moet een rechtsvorm ook tot voldoende maturiteit kunnen doorgroeien om ondersteunend te zijn voor de sector. Indien aan deze drie voorwaarden niet voldaan is, zal een rechtsvorm eerder een belemmering dan een ruggensteun vormen voor de ontwikkeling van de sociale economie.

Intrinsiek ontwerp

Een rechtsvorm die geschikt wil zijn voor de sociale economie mag niet haaks staan op de specifieke kenmerken ervan. Wanneer we uitgaan van de definitie van een sociale onderneming in Borzaga en Defourny (2001), kunnen we samengevat stellen dat ondernemingen in de sociale economie goederen en/of diensten aanbieden zonder daarbij een

winstoogmerk na te streven. Verder besteden ondernemingen in de sociale economie ideaaltypisch bijzondere aandacht aan diverse stakeholdergroepen en hechten ze veel waarde aan hun autonomie als organisatie.

Sociale doelstelling

Een eerste kenmerk bestaat er dus in dat ondernemingen in de sociale economie geen winstmaximalisatie, maar het nastreven van een sociaal doel vooropstellen. De verplichting om dit sociaal doel op te nemen in de statuten of de bepaling dat de rechtsvorm alleen maar van toepassing is voor ondernemingen die een sociaal doel nastreven, zou daarbij alvast een eerste juridische waarborg moeten zijn. Een rechtstreekse manier om dit op te volgen is bijvoorbeeld het opleggen van een jaarlijkse rapportering van de mate waarin en de manier waarop het sociaal doel ingevuld werd. Een onafhankelijke controle en duidelijke sancties wanneer niet voldaan wordt aan wettelijke minimumstandaarden kan voorkomen dat dit sociaal rapport niet meer is dan een lege doos.

Ook onrechtstreeks kan de wet prikkels bevatten die het nastreven van een sociaal doel ondersteunen. Een bekend voorbeeld daarvan is het verbod op uitkering van dividenden (of een beperking

ervan). Een ander voorbeeld is het verbod om het liquidatiesaldo in geval van vereffening uit te keren aan leden of aandeelhouders. Deze maatregelen voorkomen niet alleen speculatieve investeringen en een afruil tussen kwaliteit en toegankelijkheid van de dienstverlening voor persoonlijk gewin, ze geven ook een geloofwaardig signaal aan waardegedreven medewerkers en donoren dat de missie van de organisatie niet zomaar kan afglijden naar zuiver winstbejag (Glaeser & Shleifer, 2001; Besley & Ghatak, 2005).

Economische activiteit

Een tweede kenmerk van ondernemingen in de sociale economie is het feit dat ze ook een economische activiteit uitoefenen. Een voorwaarde voor een rechtskader dat dienend wil zijn voor de sociale economie zou daarom alvast moeten bestaan in het opheffen van eventuele beperkingen in de wetgeving op het uitvoeren van handelsactiviteiten. Zo niet, ondervindt de betrokken sociale onderneming een comparatief nadeel ten aanzien van *for profit* ondernemingen op administratief, juridisch en/of fiscaal vlak.

Een ander belangrijk aspect is de mate waarin de rechtsvorm ondersteunend dan wel belemmerend werkt om een eigen vermogen op te bouwen. Een rechtsvorm die aandeelhouders toelaat, is op dat vlak gunstiger dan een rechtsvorm die werkt met leden zonder deelbewijs in het vermogen. Het wervend vermogen om een kapitaalbasis op te bouwen is immers groter wanneer men ook een aandeel in ruil voor een inbreng ontvangt en het niet alleen om een gift gaat. Een gunstige fiscale behandeling van giften voor sociale ondernemingen kan daarbij ondersteunend werken voor rechtsvormen zonder aandeelhouders.

Tot slot bevat elke rechtsvorm ook bepalingen die een impact hebben op de mate waarin men in staat is om vreemd vermogen aan te trekken. De afwezigheid van een minimumkapitaal, een financieel plan, een notariële akte, van beperkte aansprakelijkheid en van de mogelijkheid tot faillietverklaring kan bijvoorbeeld ervoor zorgen dat financiële instellingen of leveranciers niet bepaald happig zijn om kredieten te verstrekken tegen gunstige voorwaarden.

Stakeholder management

Gelet op de rol die bijzondere stakeholdergroepen, zoals werknemers, klanten of de buurt, ideaaltypisch spelen in een sociale economie onderneming, zou een juridisch kader voor de sociale economie toch enkele handvaten moeten aanreiken om hen een bijzondere rol in de besluitvorming te kunnen geven. Ook omgekeerd moet de wetgever zich beraden over de bestuurskundige efficiëntie en over de voorwaarden waaronder een verplichting om bepaalde stakeholdergroepen een stem te geven in de besluitvorming in lijn liggen met de incentieven van het management en het bestuur van de sociale economie onderneming.

In een reguliere onderneming hebben alleen de aandeelhouders een stem in de algemene vergadering en bestaat er op zich geen prikkel om uitgebreide beslissingsbevoegdheden te geven aan andere stakeholders (Tirole, 2001). Binnen een coöperatie nemen de eigenaars alvast ook de rol van een bepaalde stakeholder op, zoals die van klant binnen een consumentencoöperatie, die van werknemer binnen een werknemerscoöperatie of die van leverancier binnen een producentencoöperatie (Leys & Van Opstal, 2009). Binnen verenigingen hebben de leden stemrecht, maar zijn er wettelijk gezien geen bepalingen over welke stakeholders als lid in aanmerking komen en welke niet. Alleszins, de opname van te veel stakeholders in de beslissingsorganen van een organisatie kan beslissingen blokkeren omdat de belangen ervan immers niet altijd gelijklopend zijn. Een belangrijk mechanisme dat de beheersstructuur van een organisatie stuurt, is de verdeling van de stemrechten. Een systeem van 'één lid, één stem' beschermt daarbij uiteraard beter de belangen van kleine leden dan een systeem van 'één aandeel, één stem'. Hoe kleiner het economisch belang van een stakeholder die zetelt in de raad van bestuur echter, hoe groter het interne vrijbuitersprobleem dat opduikt om het management te controleren (Hart & Moore, 1998; Ben-Ner, 2002).

Autonomie

Een ander ideaaltypisch kenmerk van de sociale economie is dat deze ondernemingen beschikken over voldoende autonomie. Om deze autonomie

te vrijwaren moet een rechtsvorm ook voldoende prikkels bevatten om deze te beschermen en te versterken. Het gaat daarbij onder meer over prikkels om reserves op te bouwen, zoals een beperking of verbod op dividenduitkeringen. De rechtsvorm kan ook bepalend zijn voor de solvabiliteits- of liquiditeitspositie van een organisatie. Zo levert een vrijstelling van de vennootschapsbelasting alvast geen prikkel op om vreemd vermogen aan te wenden, wat de solvabiliteitspositie van de onderneming sterk houdt (Wedig, Hassan & Morrissey, 1996; Van Opstal, 2010).

Tot slot moet ook voldoende aandacht uitgaan naar de afhankelijkheid van de organisatie van subsidies en giften en het effect ervan op hun dienstverlening (Glaeser & Shleifer, 2001). Zonder voldoende autonomie dreigt de sociale economie immers te vervallen tot de loutere uitvoerder van de wensen van een regering of belangengroep zonder behoud van een eigen identiteit, visie en missie (Van Opstal, Deraedt & Gijssels, 2009).

Aantrekkingskracht

Een optimaal intrinsiek ontwerp van een rechtsvorm mogen we dan wel als een noodzakelijke voorwaarde beschouwen, het is allerminst een voldoende voorwaarde wil men op dit terrein de nodige juridische ondersteuning geven aan de sociale economie. Het bewijs daarvan zijn de talloze specifieke rechtsvormen die de jongste decennia opgericht werden in verschillende Europese landen, maar die nadien amper aangewend werden.

Eerst en vooral hangt de aantrekkelijkheid van een rechtsvorm af van de mate waarin ze afwijkt van andere rechtsvormen. Vult een nieuw juridisch kader een bestaand vacuüm in en vervult het daarvoor een reële nood vanuit het werkveld of niet? Zo kan het zijn dat bestaande rechtsvormen reeds zodanig zijn aangepast aan de noden van de sector (in de wet en/of via de rechtspraak) dat een nieuwe rechtsvorm nog maar weinig nieuws heeft toe te voegen.

Om aantrekkelijk genoeg te zijn om bestaande sociale economie ondernemingen te overtuigen de overstap te wagen, moeten de voordelen van deze overstap ook duidelijk opwegen tegen de kosten

ervan. Een overstap naar een andere rechtsvorm brengt immers naast juridische kosten (notaris, griffie, publicatie in het Belgisch Staatsblad) mogelijk ook tal van administratieve kosten met zich mee (consultants, advocaten, wijzigingen in het boekhoudsysteem, logo, website, enzovoort). Zulke omschakelingskosten kunnen ervoor zorgen dat tal van ondernemingen binnen de sociale economie blijven werken met een voor hen suboptimale rechtsvorm.

Bovendien bestaat er ook zoiets als een leercurve op dit vlak: hoe meer ondernemingen ooit een bepaalde rechtsvorm aangenomen hebben, hoe ruimer verspreid de kennis over die rechtsvorm is bij managers, advocaten, notarissen, consultants, enzovoort. Ondernemingen die als eerste een nieuw ontworpen rechtsvorm willen aannemen, betalen dan ook een hoge leerkost (Heine & Kerber, 2002). Bovendien hebben bedrijfsleiders en consultants, maar zeker ook beleidsmakers, vaak de voorkeur voor rechtsvormen die ze het beste kennen en waarin ze zich het meeste thuis voelen. Dit risico-vermijdend en kostenreducerend gedrag zorgt voor padafhankelijkheid in de aanname van rechtsvormen binnen een sector. Op dat vlak zou men van overheidswege flankerende maatregelen kunnen inbouwen om ervoor te zorgen dat de introductie van een nieuwe rechtsvorm gepaard gaat met het ter beschikking stellen van voldoende en kwaliteitsvolle informatie en overheidssteuning om kennisopbouw ter zake te bespoedigen. Ook sectorale koepels kunnen hierin een trekkersrol spelen wanneer ze merken dat hun leden eigenlijk beter een andere rechtsvorm zouden aannemen.

Maturiteit

Een derde randvoorwaarde voor een succesvolle implementatie van een rechtsvorm ligt in de mate waarin deze rechtsvorm kan doorgroeien tot volle maturiteit. Een sleutelement daarbij is de juridische coherentie van een rechtsvorm met andere takken uit het recht, zoals het fiscaal recht of het burgerlijk recht (Münkner, 2001). Heine en Kerber (2002) noemen dit *legal complementarity*. Zo worden minder bekende of nieuwe rechtsvormen al eens vergeten bij de bepaling van erkenningscriteria binnen de sociale economie en komen ze bijgevolg ook niet in aanmerking voor subsidiëring.

Landen die verschillende bevoegdheden toewijzen aan verschillende beleidsniveaus lopen op dit vlak een groter risico. Zo is in België de federale overheid bevoegd voor het vennootschapsrecht terwijl de regio's bevoegd zijn voor de toekenning van erkenningscriteria in de sociale economie.

Sommige problemen of inconsistenties bij een rechtsvorm duiken pas na enkele maanden of jaren op. Het kan ook zijn dat de onderliggende realiteit waarin het werkveld opereert zodanig verandert dat een aanpassing van juridische kaders aangewezen is. De mate waarin een rechtsvorm kan doorgroeien tot volle maturiteit hangt daarom ook af van de interesse en de steun die het ontvangt vanuit de betrokken sectoren en haar koepelfederaties om de verbetering ervan op de beleidsagenda te plaatsen.

Juridische kaders voor de sociale economie in België

De vereniging zonder winstoogmerk

Situering

In de parlementaire stukken over het voorstel van een wet op de vennootschap met sociaal oogmerk, staat dat het in de sociale economie gaat om "... ondernemingen van associatieve aard waar groeps-solidariteit belangrijker is dan persoonlijk gewin, zelfs al produceren zij verhandelbare goederen en diensten."³ Ondernemingen uit de sociale economie willen namelijk een oplossing bieden voor een aantal belangrijke maatschappelijke aangelegenheden zoals werkloosheid, waarbij het niet de bedoeling is om zoveel mogelijk winst te maken voor vennoten.

Van alle bestaande rechtsvormen is de vereniging zonder winstoogmerk (vzw) bijgevolg de meest gebruikte in de sociale economie. Enerzijds wil men daarmee duidelijk stellen dat een organisatie geen winstoogmerk nastreeft: volgens artikel 1 van de vereniging- en stichtingenwet is het niet de bedoeling om winst uit te keren aan de leden.⁴ De uitering van rechtstreekse vermogensvoordelen aan de leden is tijdens het bestaan van de vereniging of na haar ontbinding immers niet toegelaten. Wel mag de vzw onrechtstreekse vermogensvoordelen

voor haar leden nastreven, gaande van professionele belangenbehartiging en kostenbesparingen tot het vermijden van verliezen.

Om lid te worden van een vzw moet je geen inbreng in de vereniging doen. Een lid verwerft dus ook nooit een aandeel in het gevormde vermogen van de vereniging-rechtspersoon en het lidmaatschap is strikt persoonlijk en niet vatbaar voor overdracht of vererving. Anderzijds is het aannemen van het vzw-statuut soms ook een noodzakelijke voorwaarde om subsidies te verkrijgen binnen de sociale economie, zoals bijvoorbeeld het geval is bij de beschutte werkplaatsen. De vzw is ten slotte een soepele rechtsvorm en vzw's zijn in principe niet onderworpen aan de vennootschapsbelasting maar aan de rechtspersonenbelasting. Het vzw-statuut heeft echter ook enkele belangrijke nadelen.

Commerciële activiteiten

In artikel 1 van de vereniging- en stichtingenwet lezen we dat de vzw deze is welke "niet nijverheids- of handelszaken drijft en welke niet tracht een stoffelijk voordeel aan haar leden te verschaffen." Volgens artikel 1 Wetboek van Koophandel zijn kooplieden "zij die daden uitoefenen, bij de wet daden van koophandel genoemd, en daarvan, hoofdzakelijk of aanvullend, hun gewoon beroep maken."

Bij een vergelijking van de twee definities kan een vzw geen 'handelaar' zijn (Coates, Van Steenberge & Deneff, 2008). Er is bijgevolg maar een beperkte mogelijkheid voor de vzw om handelsactiviteiten te ondernemen en vzw's kunnen bijvoorbeeld ook niet failliet worden verklaard omdat artikel 2 van de faillissementswetgeving verboden is aan de hoedanigheid van handelaar, wat nadelige gevolgen kan hebben voor schuldeisers.⁵ Aangezien ondernemingen binnen de sociale economie zich meestal op de markt en niet erbuiten bevinden, is dit uiteraard voor de sociale economie geen goede zaak.

Het Hof van Cassatie heeft wel in het volkstoerisme arrest van 1996 aanvaard dat een vzw daden van koophandel mag stellen, zolang zij 'bijkomstig' zijn aan haar niet-winstgevend hoofddoel.⁶ Dit zorgt echter voor heel wat juridische onzekerheid, want

hoe bijkomstig is bijkomstig? Volgens het Hof kan een vzw economische activiteiten ontplooiën mits de naleving van drie voorwaarden. Ten eerste moet er een kwantitatieve ondergeschiktheid zijn van de economische activiteit ten aanzien van de niet-economische activiteit. Ten tweede moet er rechtstreeks of onrechtstreeks een band zijn van minde-
re of meerdere noodzakelijkheid tussen beide activiteiten en ten derde moet de bestemmingsplicht van de opbrengsten van de economische activiteit voor de verwezenlijking van de niet-economische activiteit of doelstelling zijn.

De invulling van deze criteria blijkt echter niet zo duidelijk te zijn. Naargelang de rechter kan de kwestie immers anders bekeken worden. In de Rode Kruis zaak werd het door het Rode Kruis aangeboden niet-dringend ziekenvervoer aangevochten door de Unie der Belgische Ambulance-diensten.⁷ De rechter besliste in dit geval dat de lucratieve activiteit in vergelijking tot de niet-commerciële activiteit, kwantitatief minder belangrijk was wat betreft de allocatie van middelen. In het Sint-Jozefs Vrije Beroepsschool arrest vergaarde de school extra werkmiddelen door rijlessen te organiseren tegen betaling.⁸ Hier keek de rechter echter niet naar de allocatie van middelen om de ondergeschiktheid af te meten, maar naar de omzet. De rijlessen leverden minder omzet op tegenover de totale omzet die nodig was voor het onderhoud van de schoolgebouwen. De verwarrende situatie die het begrip 'bijkomstig' veroorzaakt, heeft er ook zelfs voor gezorgd dat bepaalde sociale economie ondernemingen in het verleden het voorwerp zijn geweest van stakingsvorderingen voor zogenaamde 'oneerlijke handelspraktijken'⁹ in het kader van artikel 93 van de vroegere Wet Handelspraktijken.¹⁰

Kapitaalstructuur

De soepelheid waarmee een vzw opgericht kan worden, kan in een latere fase ook een knelpunt vormen om kredieten te verkrijgen. Een wettelijk opgelegd minimumkapitaal bijvoorbeeld ontbreekt, hoewel dit juist een garantie voor schuldeisers kan vormen aangezien het de capaciteit van een startende organisatie verhoogt om eventuele schulden te kunnen betalen.¹¹ Ook kan dit tot moeilijkheden bij kredietverstrekkers leiden omdat

die van mening kunnen zijn dat er ontoereikende waarborgen aanwezig zijn. Wel kunnen vzw's een beroep doen op een Vlaamse waarborg wanneer ze een krediet aangaan bij hun bank.¹² Als een vzw wil investeren, maar geen lening krijgt wegens te weinig zekerheden, kan de Vlaamse overheid bijspringen en kan zij zich borg stellen voor maximaal 75% van het krediet. De vzw's die in aanmerking komen, moeten wel een 'economische activiteit' uitvoeren (hieronder verstaat men dat zij hun goederen en diensten tegen marktconforme prijzen moeten aanbieden op de markt) en mogen voor niet meer dan 50% gefinancierd worden via overheidssubsidies.

Fusieregeling?

Lange tijd was er ook geen fusieregeling voor vzw's waardoor men moest overgaan tot een aantal juridische verrichtingen die wel wettelijk geregeld waren, namelijk de ontbinding en vereffening van de te verdwijnen vzw's en het overdragen van het vermogen naar de op te richten of bestaande vzw. In het vennootschapsrecht is er echter sprake van een procedure die veel vlotter is (er is geen sprake van inbreng of vereffening), beginnend met een fusievoorstel, gevolgd door een verslag aan de bestuursorganen van elke vennootschap die bij de fusie betrokken is en een verslag in elke vennootschap door een commissaris, bedrijfsrevisor of accountant.

Het belang van een goede fusieregeling voor de sector is nochtans duidelijk. De overheid eist immers al eens een fusie voor erkenningen en organisaties worden er soms toe gedwongen door de toenemende marktwerking in de sector, aangezien schaalvergroting soms economisch noodzakelijk is. In 2010 werd er evenwel een (gedeeltelijke) fusie- (en splitsing) reglementering voor vzw's in het leven geroepen, waardoor zij nu voor een specifieke procedure kunnen kiezen of de oude regeling toch toepassen.¹³ Hoewel het geen echte fusieregeling is, het regelt immers maar een onderdeel van de fusie of splitsing (de zogenaamde 'inbreng om niet' waarbij er van rechtswege overdracht is van alle activa en passiva, er tegenwerpelijkheid is van inbreng vanaf bekendmaking en er zekerheidsstelling is voor schuldeisers), is het toch een verbetering ten aanzien van de vroegere situatie.

De (erkende) coöperatieve vennootschap

Situering

De coöperatieve vennootschap wordt in artikel 350 van het Wetboek Vennootschappen omschreven als “een vennootschap die is samengesteld uit een veranderlijk aantal vennoten met veranderlijk kapitaal”. Kenmerkend voor de coöperatieve vennootschap is bijgevolg de veranderlijkheid van de vennoten en de inbrengen aangezien er een vast en een variabel kapitaalsgedeelte bestaat (voor deze laatste is er geen statutenwijziging nodig). In de statuten wijkt men ook vaak af van de wettelijke regel ‘één aandeel, één stem’, door de regel ‘één vennoot, één stem’.

De coöperatieve vennootschap heeft twee verschijningsvormen. De coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (cvba) wordt vaak genoemd als een optie voor, of de vennootschapsvorm die het best is aangepast aan de sociale economie (Coates, Van Steenberge & Deneff, 2008). Het bedrag van het vaste kapitaal mag niet lager zijn dan 18 550 euro en moet vanaf de oprichting volgestort zijn ten belopen van 6 200 euro, op elk aandeel moet een vierde worden volgestort. De coöperatieve vennootschap met onbeperkte aansprakelijkheid (cvoa) is ook een optie en is zeer flexibel (er is geen authentieke oprichtingsakte nodig en er zijn geen bepalingen in het kader van het minimumkapitaal), maar houdt wel in dat alle vennoten hoofdelijk aansprakelijk zijn voor de maatschappelijke schulden ten belope van hun volledig privé patrimonium. Gezien de financiële risico's die verbonden zijn aan de cvoa is de cvba bijgevolg een meer gebruikelijke vorm voor de sociale economie.

De cvba werd door de wetgever in het wetboek vennootschappen als een echte kapitaalvennootschap naar de vorm aangemerkt. Bij wet van 20 juli 1991 werd zij ook aan dezelfde kapitaalbeschermingsregeling onderworpen als de naamloze vennootschap (nv) en de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (bvba). De oude regeling met betrekking tot de coöperatieve vennootschap van 1873 was heel flexibel geweest en had geleid tot veel misbruik van het statuut. Als reactie hierop heeft de wetgever ingegrepen en de wetgeving bijgevolg verstrengd.

Wel kan de cvba verenigingsrechtelijke kenmerken vertonen zoals de mogelijkheid dat zij zich ten doel stelt de zedelijke en professionele belangen van de leden te bevorderen. De wetgever zwijgt echter in het wetboek vrijwel volledig over de fundamentele kenmerken van de coöperatie: vrijwillig en open lidmaatschap, democratische controle door de leden, economische participatie van de leden, autonomie en onafhankelijkheid, onderwijs, vorming en informatieverstrekking, coöperatie tussen coöperaties en aandacht voor de gemeenschap (ICA, 1995). Daarom verenigt de Nationale Raad voor de Coöperatie (NRC) de erkende coöperaties, namelijk diegenen die het coöperatief ideaal verder zetten, tegenover anderen die het vehikel slechts gebruiken omdat het juridisch zeer flexibel is.

Erkende coöperaties

Om erkend te worden, moeten de statuten van de coöperatieve vennootschappen volgens artikel 1 van het Koninklijk Besluit van 8 januari 1962 in overeenstemming zijn met de beginselen van de coöperatie. Dat wil zeggen:

- vrijwillige toetreding;
- gelijkheid van aandelen;
- gelijkheid of beperking van het stemrecht van vennoten op de algemene vergadering (maximum 10%);
- aanstelling van de commissarissen en van de raad van bestuur door de algemene vergadering der vennoten;
- een matige rentevoet, beperkt tot de maatschappelijke aandelen;
- het onbezoldigd mandaat van beheerders;
- een *ristorno* aan de vennoten (maximum 6%);
- in de behoeften van de vennoten voorzien.

Naast de erkenning een ‘echte’ coöperatie te zijn, genieten deze coöperaties van enkele specifieke voordelen. Zo zijn er beperkte vrijstellingen van roerende voorheffing en van de vennootschapsbelasting op dividenden (voor de eerste schijf van 170 euro) en de toepassing van het sociale zekerheidsstelsel van de werknemers voor de bestuurders die hun voornaamste activiteit wijden aan het dagelijks beheer of de dagelijkse leiding van erkende coöperatieve vennootschappen (Van Opstal, Gijssels & Develtere, 2008).

Nadelen

Hoewel de coöperatie zonder problemen economische activiteiten kan ontplooiën en de erkenning van het NRC erover kan waken dat het sociaal of gemeenschappelijk doel wel degelijk wordt nagestreefd, genieten coöperaties niet altijd van een goede reputatie. Binnen de sociale economie worden coöperaties ofwel als 'te commercieel' beschouwd aangezien het juridisch raamwerk zonder erkenning onbeperkte winstuitkering toelaat, ofwel als een verdoken vorm van privatisering. Coöperaties blijven vaak een blinde vlek bij het ruime publiek, maar ook bij beleidsmakers. De coöperatie wordt immers vaak over het hoofd gezien bij de bepaling van erkenningsvoorwaarden en blijft bijgevolg buiten beschouwing voor het ontvangen van subsidies. Ook de NRC zelf is onbekend bij het grote publiek, is onderbemand en de voordelen van een erkenning zijn vaak te specifiek en wegen voor veel coöperaties niet op tegen de administratieve kost om een erkenning aan te vragen. Tot slot is er sprake van een zwakke coöperatieve beweging in België: er is bijvoorbeeld geen koepelorganisatie die het hele veld beslaat. Dit alles leidt ertoe dat slechts een 500-tal van de 40 000 coöperaties in België over een erkenning beschikken (Van Opstal, Gijssels & Develtere, 2008).

De vennootschap met sociaal oogmerk

Situering

Vroeger werd de vennootschap in de wetgeving gekenmerkt door de aanwezigheid van een winst-oogmerk. In artikel 1, paragraaf 1 van het wetboek vennootschappen staat dit er nog steeds: "Een vennootschap wordt opgericht door een contract op grond waarvan twee of meer personen overeenkomen iets in gemeenschap te brengen met als doel een of meer nauwkeurig omschreven activiteiten uit te oefenen en met *het oogmerk aan de vennoten een rechtstreeks of onrechtstreeks vermogensvoordeel* te bezorgen." In de derde paragraaf ziet men echter dat er vervolgens staat: "In de gevallen bepaald in dit wetboek kan de vennootschapsakte bepalen dat de vennootschap *niet is opgericht met het oogmerk aan de vennoten een rechtstreeks of onrechtstreeks vermogensvoordeel* te bezorgen."

Deze paragraaf verwijst naar de mogelijkheid om een vennootschap met sociaal oogmerk (vso) op te richten. De vso werd bij wet van 13 april 1995 in het leven geroepen om een duidelijk alternatief aan te reiken voor vzw's met economische activiteiten in de sociale economie. De vso, in tegenstelling tot de vzw, heeft immers de onbeperkte mogelijkheid om handelsactiviteiten uit te bouwen. Men zou dus tegelijkertijd een commerciële productieactiviteit kunnen verrichten en een niet-winstgevend doel nastreven. De vso is een bijzondere modaliteit dat aan bijna alle bestaande types van handelsvennootschappen met rechtspersoonlijkheid kan worden gekoppeld door in de statuten een aantal bepalingen op te nemen. Zo spreken we bijvoorbeeld van een nv-so, een bvba-so of een cvba-so. Een vzw-so bestaat niet, aangezien de vzw geen vennootschap is.

In de praktijk wordt dit statuut in meerderheid (meer dan 70%) aangenomen door coöperatieve vennootschappen (Dujardin, Mertens & Van Opstal, 2008). Op zich is dit niet verwonderlijk aangezien voor de cvba-so een gunstige regeling geldt op het vlak van het vereiste minimumkapitaal. Het vast gedeelte van het kapitaal bedraagt voor de cvba-so immers slechts minimaal 6 150 euro en bij de oprichting van de vennootschap moet het volgestort zijn ten belope van 2 500 euro. Na twee jaar moet het volledig volgestort zijn. Bovendien sluiten de soepele toetredingsmogelijkheden van vennoten tot een coöperatieve vennootschap ook goed aan bij de voorwaarden die gesteld worden om een vso-statuut aan te mogen nemen.

Voorwaarden

In artikel 661 Wetboek Vennootschappen vindt men de voorwaarden waaraan de statuten van deze organisaties moeten voldoen om de naam vso te mogen dragen:

- Artikel 661 (2°) stelt dat de statuten nauwkeurig moeten omschrijven wat het *sociaal oogmerk* is dat de vso overeenkomstig haar doel verricht. Zo moeten de statuten van een vennootschap met sociaal oogmerk bepalen dat de vennoten geen of een beperkt vermogensvoordeel nastreven. (1°) Ook mag het belangrijkste oogmerk niet bestaan in het verlenen van een onrechtstreeks vermogensvoordeel (2°).

- Het *rechtstreeks vermogensvoordeel* (dividend) mag in geen geval meer bedragen dan het maximaal dividend dat door de koning is bepaald met betrekking tot de vennootschappen die erkend zijn door de Nationale Raad voor de Coöperatie, dit wil dus zeggen 6% (5°) en het liquidatiesaldo bij vereffening mag niet verdeeld worden onder de vennoten maar moet toegekend worden aan een gelijkaardige bestemming (9°), zoals dat ook bij de vzw het geval is. Men is ook verplicht om statutair te omschrijven op welke wijze de winst wordt besteed (3°) overeenkomstig het interne en externe oogmerk van de vennootschap met inachtneming van de hiërarchie vastgelegd in de statuten.
- Artikel 661 (7°) bepaalt dat de statuten van de vso de regels vaststellen op grond waarvan aan ieder personeelslid de mogelijkheid wordt geboden om uiterlijk een jaar na zijn indienstneming door de vennootschap, de hoedanigheid van vennoot te verkrijgen. Nuancering hierbij is dat deze bepaling niet van toepassing is op de personeelsleden die niet volledig handelingsbekwaam zijn. De vso wordt op die manier de enige vennootschapsvorm waarin *werknemersparticipatie* als een wettelijk recht wordt gedefinieerd. In artikel 661 (8°) wordt gesteld dat personeelsleden die niet langer door een arbeidsovereenkomst met de vennootschap zijn gebonden, uiterlijk een jaar na het einde van die overeenkomst afstand kunnen doen van de hoedanigheid van vennoot. Behoudens bij de coöperatieve vennootschap, die met haar variabel kapitaalgedeelte een vlotte in- en uittreding mogelijk maakt, moet men bij andere rechtsvormen telkens de statuten aanpassen, met de nodige kosten tot gevolg.
- Volgens artikel 661 (4°) dienen de statuten te bepalen dat niemand aan de stemming mag deelnemen met meer dan een tiende van het aantal stemmen verbonden aan de vertegenwoordigde aandelen. Dit percentage wordt op een twintigste gebracht wanneer een of meer vennoten de hoedanigheid hebben van personeelslid in dienst genomen door de vennootschap. Deze *bijzondere stemkrachtbeperking* is een extra bescherming voor de zeggenschap van de personeelsleden en zal ertoe leiden dat men zelfs met een kleine personeelsparticipatie rekening moet houden.
- De bestuurders of zaakvoerders van de vso moeten ieder jaar een *bijzonder verslag* uitbrengen over de wijze waarop de vennootschap toezicht

heeft uitgeoefend op haar oogmerk, vastgesteld in de statuten. (6°) Dat verslag moet speciaal aangeven dat de uitgaven inzake investeringen, werkingskosten en bezoldigingen bestemd zijn om de verwezenlijking van het sociaal oogmerk te bevorderen.

- Artikel 663 bepaalt dat indien de vennootschap deze bepalingen niet naleeft, bestaande reserves in de akte tot wijziging van de statuten een bestemming dienen te krijgen die zo nauw mogelijk aansluit bij het sociaal oogmerk dat de vennootschap voorheen had. Gebeurt dat niet, dan kunnen de bestuurders of zaakvoerders hoofdelijk tot betaling van de foutief uitgekeerde sommen worden gehouden of tot herstel van de gevolgen voortvloeiend uit de niet-naleving van de gestelde eisen inzake de bestemming van de reserves.

Een gemiste kans?

De vso had als alternatief moeten dienen voor veel organisaties in de sociale economie. De wetgever heeft ook voorzien in een omzettingsprocedure van een vzw naar een vso, zonder vereffening van de vzw: de vzw wordt niet ontbonden en blijft haar rechtspersoonlijkheid behouden. Ondertussen is het echter duidelijk geworden dat de vso niet populair is. In België zijn er, bijna vijftien jaar na de introductie van het statuut, amper een 500-tal vso's (Dujardin, Mertens & Van Opstal, 2008). In tegenstelling tot Vlaanderen kent de vso in Wallonië meer aanhang maar ziet men dat de vso daar dan ook als optie wordt ingeschreven in de sociale economie wetgeving, bijvoorbeeld voor de invoegbedrijven.¹⁴ De Waalse wetgever wilde zo voorkomen dat de steun toegekend aan invoegbedrijven de vennoten zou verrijken. Publieke middelen zouden zo niet misbruikt worden aangezien de vso zich onderwerpt aan het principe van beperkte winstuitkering. We vermeldden reeds dat in Vlaanderen de vzw vaak als enige optie naar voor wordt geschoven in de wetgeving voor erkenningen gekoppeld aan het verkrijgen van subsidies. Men kan dit gedeeltelijk verklaren door het vzw-statuut zelf: de vzw is in principe onderworpen aan de meer gunstige rechtspersonenbelasting en een vennootschapsstructuur brengt meer verplichtingen met zich mee dan de vzw structuur wat betreft boekhouding, faillissement, kapitaal en aansprakelijkheid.

Het vso-statuut zelf vertoont echter ook meerdere gebreken. Ten eerste is er geen duidelijkheid over of beperking op wat men verstaat onder sociaal doel. De wetgever heeft zich ertoe beperkt om het sociaal oogmerk negatief te omschrijven, men wilde de oprichters immers voldoende vrijheid geven en op voorhand geen activiteiten uitsluiten. Anderzijds kan dit ook problemen veroorzaken, want waar trekt men de grens? Ten tweede zijn er geen verplichte structuur of vereisten opgelegd met betrekking tot het bijzonder verslag, dat ook niet opgevolgd wordt door een bepaalde instantie. De huidige controle op het nastreven van het sociaal doel door de vennootschap is dus bedenkelijk (Coates, Van Steenberge & Deneff, 2008).

Vooral de verplichte en momenteel vooral financiële werknemersparticipatie, de reglementering voorziet immers enkel een mogelijkheid tot deelname van het personeel op niveau van de algemene vergadering, blijkt echter een groot struikelblok te zijn in de praktijk, alsook de uiterst strenge beperking van het stemrecht. Het is zeer de vraag of oprichters die een aanzienlijke investering in kapitaal wensen te doen, snel geneigd zullen zijn hun zeggenschap daarover met werknemers te willen delen. Ook mag men niet uit het oog verliezen dat de belangen van werknemers soms haaks kunnen staan op deze van de vennootschap. Het is verder ook mogelijk dat het personeel niet noodzakelijk de nodige competenties bezit waardoor een vorming noodzakelijk is. Dit vraagt uiteraard tijd en geld (Dujardin, Mertens & Van Opstal, 2008).

Het lijkt er dus op dat de wetgever geprobeerd heeft om met de vso twee dingen tegelijk te realiseren: enerzijds de vzw sector uitklaren met het oog op een betere derdenbescherming en anderzijds

werknemersparticipatie realiseren, waardoor geen van beide echt werd verwezenlijkt.

Men kan zich ook afvragen of het verhoogd aansprakelijkheidsrisico bij het omvormen van een vso naar een gewone vennootschap (artikel 663) een doordacht plan was aangezien derden of vennoten geen financieel belang hebben te behartigen. Zij moeten dan ook de kosten voor een procedure zelf dragen. Ook de ontbindingsdreiging in artikel 667, waarbij de vennootschap die zich voordoet als vso hoewel haar statuten niet voorzien in alle of een deel van de statutair verplichte clausules of voor de vso die in de praktijk handelt in strijd met de statutaire bepalingen, is om deze redenen bedenkelijk. Bij de omzetting van een vzw naar een vso zijn er tot slot ook problemen, want hoe vormt men het kapitaal en hoe verdeelt men de aandelen van de vso? De vzw beschikt immers niet over een kapitaal in de vennootschapsrechtelijke zin maar enkel over een vermogen. En wie wordt er vennoot?

Uitholling?

Voor de volledigheid moeten we ook vermelden dat er manieren bestaan om enkele beperkingen te omzeilen. Zo kan men in het kader van de werknemersparticipatie de prijs voor aankoop van een aandeel zeer hoog leggen of kan men bepaalde hoedanigheids- of bekwaamheidsvereisten opleggen die zeer moeilijk haalbaar zijn. Ook kan men de effecten van de werknemersparticipatie counteren door het creëren van verschillende categorieën aandelen, waarbij bepaalde categorieën geen stemrecht hebben. De werknemersparticipatie blijkt dus zeer afhankelijk te zijn van de goede wil van de vennoten en kan zelfs volledig uitgehold worden.

Tabel 2.
Het sociaal doel bij de drie rechtsvormen

	VZW	(erkende) coöperatie	VSO
Sociaal doel			
– Oogmerk	sociaal doel, duidelijk omschreven in de statuten	gemeenschappelijk doel	sociaal doel, duidelijk omschreven in de statuten
– Rapporteringsverplichting	geen	geen	bijzonder verslag
– Dividendbeperking	0%	maximum 6%	maximum 6%
– Uitkering liquidatiesaldo bij vereffening	alleen aan een gelijkaardig doel	uitkering aan vennoten toegestaan	alleen aan een gelijkaardig doel

De stemrechtbeperking kan op haar beurt omzeild worden met de parallelle oprichting van een patrimonium vso met een groot kapitaal en een exploitatie vso met een gereduceerd kapitaal. De patrimonium vso neemt geen personeel in dienst en blijft zo steeds onder controle van de initiatiefnemers. Zij verhuurt onroerende en roerende investeringsgoederen aan de exploitatie vso (Tuytten, 2008).

Poging tot aanpassing van het vso-statuut

In 2007 heeft men een poging ondernomen om de wetgeving te wijzigen. Zo wilde men onder meer de werknemersparticipatie wijzigen. De voorgestelde bepalingen zorgden ervoor dat een vso de participatie zou kunnen uitbreiden. Zo mochten de statuten ook de wijze bepalen waarop de personeelsleden kunnen deelnemen aan het beleid van de vennootschap, met inbegrip van de vertegenwoordiging van de personeelsleden in de wettelijke organen van bestuur of vertegenwoordiging van de vennootschap. Het kon dus met andere woorden gaan om een financiële participatie, een participatie in het beheer (zonder vennoot te worden) of een financiële participatie en een beheersparticipatie.

Ook waren er voorgestelde bepalingen met betrekking tot het bijzonder verslag. Het wetsvoorstel stelde dat de koning de nadere regels kon bepalen met betrekking tot de vorm, inhoud en opvolging van het verslag. De eerste zeven boekjaren na oprichting mocht het rechtstreekse vermogensvoordeel hoger zijn, op voorwaarde dat de gemiddelde uitgekeerde winst gedurende die eerste zeven jaren niet hoger was dan 6% (rentevoet vastgesteld door de koning ter uitvoering van de wet van 20 juli 1955 houdende instelling van een Nationale Raad voor de Coöperatie). Verder had men het vast gedeelte van het kapitaal opgetrokken tot 12 500 euro, volgestort voor 5 000 euro om zo het risico van de oprichtersaansprakelijkheid te verkleinen in het geval van faillissement. Ook was men van plan een nieuwe sanctie toe te voegen aan artikel 667: naast de ontbinding zou de rechtbank het loutere verlies van de kwalificatie 'vennootschap met sociaal oogmerk' kunnen uitspreken.

De Raad van State gaf echter een negatief advies over het wetsontwerp.¹⁵ In het voorontwerp werd volgens de Raad verwezen naar verkeerde begrippen, oude wetgeving, verkeerde artikelen, er was

teveel onduidelijkheid, enzovoort. Een nieuwe poging werd in 2008 hernomen door het kabinet van toenmalig minister van sociale integratie, Marie Arena, maar zonder resultaat. Het blijft dus afwachten of en wanneer het statuut van de vso in de toekomst nog zal worden aangepast.

Vergelijkende analyse

Wanneer we deze drie rechtsvormen aftoetsen op de criteria die voorgesteld werden in ons analytisch kader, komen we tot een genuanceerd beeld waarbij de ene rechtsvorm niet zomaar beter geschikt blijkt voor de sociale economie dan de andere. Veel hangt immers af van de specifieke noden en mogelijkheden waarmee een onderneming uit de sociale economie geconfronteerd wordt.

Wat het intrinsiek ontwerp betreft, stellen we vast dat het vzw-statuut en de vso de meest geloofwaardige garanties inhouden voor het doen nastreven van een sociaal doel (tabel 2). Het bijzonder verslag van de vso blijft echter een slag in het water zolang hier geen inhoudelijke opvolging aan gekoppeld is. Het is echter belangrijk hierbij op te merken dat een erkende coöperatie door middel van haar statuten even sterke garanties kan voorleggen, vooral wanneer het in combinatie treedt met het vso-statuut.

Wat de mogelijkheden tot het uitvoeren van een economische activiteit betreft, merken we dat de vzw op bijna alle punten zwakker scoort dan de erkende coöperatie en de vso (tabel 3). Binnen de geëvalueerde handelsvennootschappen komen de erkende cvba en de vennootschappen met sociaal oogmerk die als vennootschapsvorm gekozen hebben voor de nv, de bvba of de cvba het sterkst uit de bus.

Wat stakeholder management betreft, heeft het vzw-statuut potentieel sterke troeven in handen om een ruime groep stakeholders te betrekken bij de besluitvorming (tabel 4). De erkende coöperatie kan op haar beurt vooral een sterke rol geven aan een bepaalde groep stakeholders die de dubbele identiteit van vennoot-begunstige aannemen (bijvoorbeeld werknemers in een werknemerscoöperatie). In een zogenaamde multistakeholder-coöperatie bestaat het vennotenbestand zelfs uit meerdere soorten stakeholders. Ook op het vlak van economische en financiële betrokkenheid heeft de

erkende coöperatie een aantal troeven die we niet terugvinden bij de vzw. De ingebouwde mogelijkheden om het personeel te laten participeren in het aandelenkapitaal van de vso kan dan weer eenvoudig uitgehold worden.

Wat autonomie betreft, stellen we vast dat het vzw-statuut de sterkste prikkels geeft om de missie en visie van een organisatie te vrijwaren op ogenblikken dat het financieel iets moeilijker gaat (tabel 5). Dit heeft ook te maken met de vaak iets

Tabel 3.

De economische activiteit bij de drie rechtsvormen

	VZW	(erkende) coöperatie	VSO
Economische activiteit			
– Registratieverplichtingen	onderhandse akte	notariële akte voor cvba onderhandse akte voor cvoa	afhankelijk van de bijhorende rechtsvorm
– Minimumkapitaal	nee	vereist voor cvba	afhankelijk van de bijhorende rechtsvorm
– Financieel plan bij oprichting	niet vereist	vereist bij cvba	afhankelijk van de bijhorende rechtsvorm
– Faillietverklaring mogelijk	nee	ja	ja
– Eigendomstitel voor leden/vennoten	nee	ja	ja
– Opbouw eigen vermogen	enkel via reserves en giften	ook via uitgifte van aandelen	ook via uitgifte van aandelen
– Toegang tot vreemd vermogen	relatief moeilijker	neutraal	neutraal
– Beperkte aansprakelijkheid	voor leden	ja bij cvba, nee bij cvoa	afhankelijk van de bijhorende rechtsvorm

Tabel 4.

Stakeholder management bij de drie rechtsvormen

	VZW	(erkende) coöperatie	VSO
Stakeholder management			
– Beperking stemrecht	één lid, één stem	per vennoot beperkt tot 10% van de stemmen	per vennoot beperkt tot 10% van de stemmen (5% als personeel participeert)
– Controle en zeggenschap	door leden	door aandeelhouders-gebruikers	door aandeelhouders (en eventueel werknemers)
– Economische participatie	geen stimulans	stimulans via het ristorno	geen stimulans

Tabel 5.

Autonomie bij de drie rechtsvormen

	VZW	(erkende) coöperatie	VSO
Autonomie			
– Prikkel om subsidies te vertalen in kwaliteitsverhoging	sterk	zwakker	Iets zwakker
– Groeipotentieel van de reserves	sterk	neutraal	neutraal
– Prikkel tot gebruik vreemd vermogen	klein	neutraal	neutraal

conservatievere liquiditeits- en solvabiliteitspolitiek van vzw's die het gevolg is van specifieke kenmerken van het juridisch kader waarin men opereert (Van Opstal, 2010).

Qua aantrekkingskracht is het vrij duidelijk dat de vzw de andere twee rechtsvormen buiten spel zet (tabel 6). De troeven ervan zijn duidelijk, de omschakelingskosten beperkt en er is veel know how beschikbaar over de vzw. De erkende coöperatie en de vso hebben op dat laatste punt nog een hele weg af te leggen.

Ook op het vlak van haar maturiteit domineert de vzw duidelijk de andere twee rechtsvormen (tabel 7). Hoewel bij het vzw-statuut de juridische coherentie niet altijd aanwezig is, scoren de erkende coöperatie en de vso veel slechter op dit vlak.

Als het op overheidssteun en politieke aandacht aankomt, vormen deze laatste twee rechtsvormen ronduit een blinde vlek.

Conclusie

We kunnen concluderen dat het voorzien in een of meerdere rechtsvormen die geschikt zouden zijn voor de sociale economie niet noodzakelijk wil zeggen dat deze rechtsvormen ook dienend zijn voor het werkveld. Zo blijft het vzw-statuut een suboptimale rechtsvorm voor het uitvoeren van economische activiteiten met een sociaal doel. De introductie van het vso-statuut was echter geen succes, wat ook aantoonde dat beleidsmakers hun aandacht niet mogen afwenden na het uittekenen van een nieuwe rechtsvorm, maar ook moet werken

Tabel 6.
Aantrekkingskracht bij de drie rechtsvormen

	VZW	(erkende) coöperatie	VSO
– Comparatieve institutionele voordelen	meestal duidelijk	veelal onbekend of irrelevant	zeer beperkt
– Omschakelingskosten	omschakeling naar een vzw is eenvoudig	procedure erkenning NRC niet duidelijk en weinig gekend	omschakeling vanuit een vzw is mogelijk, maar niet evident
Leercurve			
– Beschikbaarheid van informatie	uitgebreid	beperkt	beperkt
– Ondersteuning door federaties	ja	beperkt	nagenoeg onbestaande
– Beschikbaarheid van expertise	uitgebreid	zeer beperkt	zeer beperkt

Tabel 7.
Maturiteit bij de drie rechtsvormen

	VZW	(erkende) coöperatie	VSO
Juridische coherentie			
– Aandacht in wetgevend werk	relatief goed zichtbaar	blinde vlek	blinde vlek
– Positie in het handelsrecht	kan geen handelaar zijn	neutraal	neutraal
– Coherentie tussen beleidsniveau's	neutraal	zeer beperkt	zeer beperkt
Coherentie van overheidssteun			
– Aandacht op beleidsniveau	goed zichtbaar	Blinde vlek	Blinde vlek
– Criterium voor erkenningen en subsidies	vaak	nagenoeg nooit	nagenoeg nooit
Aanpassingsvermogen van het kader			
– Politieke aandacht	aanwezig	quasi onbestaande	quasi onbestaande
– Ondersteuning door koepels	groot	zeer beperkt	quasi onbestaande

aan de aantrekkingskracht en de maturiteit ervan. Ondertussen belet dit niet dat ook de coöperatie en de vso, voor zij die wel de relatieve voordelen ervan ontdekt hebben, een meerwaarde kunnen bieden en bepaalde problemen die wel optreden met het vzw-statuut kunnen voorkomen. Evenmin hoeven sectorfederaties en beleidsmakers zich ervan te weerhouden initiatieven te ontwikkelen die de kennis over deze juridische kaders helpen te verspreiden, de omschakelingskosten verminderen en de juridische kaders actueel houden zodat ze aangepast zijn aan de wereld waarin het werkveld dagdagelijks opereert.

Astrid Coates
Acerta Leerstoel Social Profit
Universiteit Antwerpen

Wim Van Opstal
Task Force Duurzame Ontwikkeling, Federaal Planbureau
HIVA – Onderzoeksinstituut voor Arbeid en
Samenleving, K.U.Leuven
Sociale School Heverlee, K.H.Leuven

Noten

1. Voor een uitgebreide behandeling hiervan verwijzen we naar Coates en Van Opstal (2009).
2. Voor een overzicht verwijzen we naar Defourny en Nyssens (2008), Roelants (2009), en Coates en Van Opstal (2010).
3. Voorstel van wet op de vennootschappen met een sociaal oogmerk, de vennootschappen ter ondersteuning van de vennootschappen met een sociaal oogmerk en de verenigingen van vennootschappen met een sociaal oogmerk, Wetsvoorstel De Wasseige, Parl. St. Senaat, 1989-90, 904-1, 1-2.
4. Wet 27 juni 1921, BS 1 juli 1921.
5. Wet 8 augustus 1997, BS 28 oktober 1997.
6. Cass. 3 oktober 1996, Pas. 1996, I, 350 en TRV 1997, 217, noot M. Denef.
7. Brussel 29 oktober 1997, DCCR 1998, 57, noot P. De Vroede.
8. Gent 13 juni 2002, DAOR 2003, 58, noot GL Ballon.
9. We verwijzen naar onder andere het arrest vzw Spoor twee, Gent 25 februari 1998, Jaarboek Handelspraktijken en mededinging 1998, 217; het Watertaxi arrest, Hof van Cassatie 13 september 2002 en het Vlaspit arrest, Brussel 11 mei 2005, Jaarboek Handelspraktijken en Mededinging 2005, 517.
10. Sinds 2010 verandert in de wet marktpraktijken. Wet betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming 6 april 2010, BS 12 april 2010.
11. Dit is echter ook het geval voor bepaalde vennootschappen met onbeperkte aansprakelijkheid, zoals de vennootschap onder firma (vof) en de coöperatieve vennootschap met onbeperkte aansprakelijkheid (cvoa).
12. Decreet Vlaams Parlement 6 februari 2004 betreffende een waarborgregeling voor kleine en middelgrote ondernemingen, BS 20 februari 2004.
13. Wet 30 december 2009, BS 15 januari 2010, tweede editie.
14. Decreet Waalse gewestraad van 18 december 2003 betreffende de voorwaarden waaronder de invoegbedrijven erkend en gesubsidieerd worden, BS 2 september 1998.
15. Raad van State, Advies 42.408/2, 28 maart 2007.

Bibliografie

- Ben-Ner, A. 2002. The Shifting Boundaries of the Mixed Economy and the Future of the Nonprofit Sector. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 73 (1), 5-40.
- Besley, T. & Ghatak, M. 2005. Competition and Incentives with Motivated Agents. *American Economic Review*, 95 (3), 616-636.
- Borzaga, C. & Defourny, J. (eds.) 2001. *The Emergence of Social Enterprise*. London and New York: Routledge.
- Chavez, R. & Monzón Campos, J.L. 2008. *The Social Economy in the European Union*. CIRIEC Working Paper N° 2008/02.
- Coates, A., Van Steenberge, J. & Denef, M. 2008. *Juridische aspecten eigen aan de onderneming in de sociale economie, Onderzoek juridische statuten. WSE-report*. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Coates, A. & Van Opstal, W. 2009. The Joys and Burdens of Multiple Legal Frameworks for Social Entrepreneurship – Lessons from the Belgian Case. Working Paper on Social and Co-operative Entrepreneurship 09.03.
- Coates, A. & Van Opstal, W. 2010. An Analysis of the Design of Legal Frameworks for Social Enterprises, 30th AES Colloquium, Charleroi, 9-10 September 2010.
- Coeckelbergh, D. 2001. *Ondernemen met de VSO*. Non Profit, recht & management-reeks, Gent: Mys & Breesch.
- Coipel, M. 1996a. Les sociétés à finalité sociale: innovation, révolution ou illusion. In: Coipel, M. (ed.) *Asbl et société à finalité sociale*, Gent: Mys & Breesch.
- Coipel, M. 1996b. *Les sociétés à finalité sociale, pratique notariale et réforme du droit de sociétés*, volume XX, Bruxelles – Louvain-la-Neuve: Académia Bruylant.
- Defourny, J. & Nyssens, M. 2008. Social enterprise in Europe: recent trends and developments. *Social Enterprise Journal*, 4 (3), 202-228.

- De Laeter, D. 2007. Waarborglening uitgebreid naar vzw's. *Vzw Info*, 4.
- Delespesse, J. 2001. Etat de lieux: quelles sont les S.F.S, d'où viennent-elles et pourquoi existent-elles? *Non Marchand, Management, Droit et Finance*, 2, 27-59.
- Demonty, B. 1997. Les sociétés à finalité sociale: spécificités par rapport aux sociétés commerciales à but de lucre. *Act. Dr.*, 751-771.
- Denef, M. & Straetmans, G. 1997. De WHPC en de Vzw-wet: rechtseenheid of rechtsdifferentiatie? *R. Cass.*, 288-300.
- Denef, M. 2004a. Beschouwingen bij het normencomplex dat de economische activiteiten van VZW en Stichting reguleert, getoetst aan de belangen van enkele bijzondere stakeholders (concurrenten, schuldeisers en begunstigde doelgroep). *T.P.R.* (1), 145-176.
- Denef, M. 2004b. *Economische activiteiten van VZW en Stichting*. Kalmthout: Biblio.
- Denef, M. & De Leenheer, J. (eds.) 2005. *Vzw en stichting*. Brugge: Die Keure.
- De Patoul, F. 2003. A la frontière du marchand et du non-marchand: le droit de la concurrence. *Non Marchand. Management, Droit et Finance*, 11, 51-67.
- De Wulf, H. 2006. Economische activiteiten van private stichting en vzw: woordspelletjes versus de bestrijding van concurrentievervalsing. *TBH* (4), 447-453.
- Dijk, J. & Van De Ploeg, T. 2002. *Van vereniging & stichting, coöperatie en onderlinge waarborgmaatschappij*. Gouda: Deventer.
- Dujardin, A., Mertens, S. & Van Opstal, W. 2008. De vennootschap met sociaal oogmerk. In W. Van Opstal, C. Gijselinckx & P. Develtere (Eds.), *Coöperatief ondernemen in België: theorie en praktijk*. 121-154. Leuven: ACCO.
- Ernst, P. 1996. De Vennootschap met Sociaal Oogmerk. In H. Braeckmans (Ed.), *Het gewijzigde vennootschapsrecht 1995*. Antwerpen: Maklu. XXII.
- Geens, K. 1996. De vzw in haar afbakening tegenover andere rechtsvormen. In X. (Ed.) 1921-1996. *75 jaar Belgisch vzw-recht*: 65-101. Gent: Mys & Breesch.
- Glaeser, E. & Shleifer, A. 2001. Not-for-profit entrepreneurs. *Journal of Public Economics*, 81, 99-115.
- Hart, O. & Moore, J. 1998. Cooperatives vs. Outside Ownership. *NBER Working Paper Series* WP 6421.
- Heine, K. & Kerber, W. 2002. European Corporate Laws, Regulatory Competition and Path Dependence. *European Journal of Law and Economics*, 13, 47-71.
- ICA 1995. The International Co-operative Alliance Statement on Co-operative Identity. *Review of International Co-operation*, 88 (3), 3-4.
- 't Kint, P. 1996. Asbl et la société à finalité sociale. Présentation juridique. In M. Coipel (Ed.), *Asbl et société à finalité social*: 60-75. Gent: Mys & Breesch.
- Kunsch, C. 1999. Les causes possibles de restructuration des ASBL. *Non Marchand. Management, Droit et Finance*, 1, 12-16.
- Leys, J. & Van Opstal, W. 2009. A Puzzle in SRI: Stakeholders in the Mist. *Philosophy of Management*, 8 (3), 81-96.
- Münkner, H.-H. 2001. *Legal Framework for Enterprises with Social Objectives in Germany*. Marburg: Marburg Consult for Self-help Promotion.
- Mulliez, P. 1997. *Fusies en splitsingen van verenigingen zonder winstoogmerk*. Diegem: Ced.Samson.
- Napolitano, D. 2001. Fusies tussen verenigingen: steeds mensenwerk. *TRV*, 32-36.
- Navez, F. & Demarche, J. 2001. Quelques éléments prospectifs en matière de démocratie et de fiscalité dans la SFS. *Non Marchand. Management, Droit et Finance*, 2, 117-145.
- Roelants, B. (ed.) 2009. *Cooperatives and Social Enterprises. Governance and normative frameworks*. Brussels: CECOP Publications.
- Stolle, L. 1997. *De vennootschap met sociaal oogmerk*. Diegem: Ced. Samson.
- Tirole, J. 2001. Corporate Governance. *Econometrica*, 69 (1), 1-35.
- Tuytten, S. 2007. Kleine verenigingen en de jaarrekening. *Vzw Info* (19).
- Van Hulle, A. & Van Hulle, K. 1996. *De coöperatieve vennootschap*. Antwerpen: Kluwer.
- Van Opstal, W. (forthcoming). Organisatie en financieel beheer van ondernemingen in de sociale inschakelingseconomie. *Social Profit Jaarboek 2010-2011*.
- Van Opstal, W. & Deraedt, E. 2010. Naar een monitor voor de sociale economie in Vlaanderen. *Over.Werk. Tijdschrift van het Steunpunt WSE*, 20(3), 37-50.
- Van Opstal, W., Deraedt, E. & Gijselinckx, C. 2009. Monitoring Profile Shifts and Differences among WISEs in Flanders. *Social Enterprise Journal*, 5 (3), 229-258.
- Van Opstal, W., Gijselinckx, C. & Develtere, P. (red.) 2008. *Coöperatief ondernemen in België: theorie en praktijk*. Leuven: ACCO.
- Wedig, G., Hassan, M. & Morrissey, M. 1996. Tax-Exempt and the Capital Structure of Nonprofit Organizations: An Application to Hospitals. *The Journal of Finance*, 51, 1247-1283.
- Wouters, J. 1992. De coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid na de wet van 20 juli 1991. In K. Geens (Ed.), *De coöperatieve vennootschap na de wet van 20 juli 1991*: 49-142. Kalmthout: Biblio.